

Старостіна А. О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Київського національного університету*

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Кравченко В. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
експерт ГО «Об'єднання маркетологів України»*

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-290-9-16>

РИЗИК-КОНТИНУУМ УКРАЇНСЬКОГО МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА (2005–2018 РР.)

Підприємництво з самого початку появи цього феномену суспільного життя було пов'язано із ризиками, які постійно супроводжують власників бізнесу. Вказаний зв'язок на початку 18-го сторіччя помітив ще англійський комерсант та банкір Річард Кантільон, який в теоретичному есе, написаному на основі власного багатого життєвого досвіду, визначає підприємця як людину «з невизначеними, нефіксованими доходами, яка купує чужі товари за відомою ціною, а свої продаватиме за ціною, їй поки що невідомою» [1]. Цілком зрозуміло, що з таких позицій в рішеннях підприємця щодо певного бізнес-проекту (комерційного або інвестиційно-виробничого) присутній ризик. Підприємець свідомо іде на ризик в розрахунку отримати певну вигоду, яка і має компенсувати його ризики.

Таким чином, можемо казати про наявність певного ризик-континууму підприємництва, складовими якого є ризикованість з одного боку, та дохідність – з іншого. В фінансовій сфері для його опису використовується т.зв. модель оцінки капітальних активів, яка пов'язує між собою параметри доходності і ризику на ринку цінних паперів. Проте, в умовах України через непридатність біржової статистики ця модель є непридатною для аналізу ризиків інвестування в цінні папери українських підприємств [2]. Що стосується дослідження

ризик-континууму малих та середніх підприємств, то вони в Україні відсутні.

Центром економічних досліджень і кафедрою міжнародної економіки і маркетингу Київського національного університету імені Тараса Шевченка спільно з ГО «Об'єднання маркетологів України» досліджувався стан управління ризиками на малих та середніх підприємствах м. Києва та України. Ризики визначалися, зокрема, на підприємствах наступних галузей економіки, – промисловість, будівництво, послуги, транспорт, торгівля (2005 р.), промисловість, будівництво, послуги, торгівля (2007 р.), промисловість, будівництво, торгівля (2008 р. – 2009 р.), промисловість, будівництво, послуги, транспорт, торгівля (2015 р. та 2018 р.).

В ході дослідження визначалась ступінь загрозливості 10 видів ризиків, з якими стикаються підприємства. З цією метою керівники підприємств визначали те, наскільки загрозовими були ризики за шкалою від 1 до 5, де 1 – ризики зовсім не загрозували, 5 – загрозували дуже сильно. В якості критерію загрозовості використовувався розмір збитку, який могла понести компанія в разі реалізації даного виду ризику.

Основні результати щодо визначення ризиків, які найбільшим чином загрозували діяльності підприємств наведені в табл. 1. На етапі економічного зростання (2005 р. та 2007 р.) перша п'ятірка найбільш загрозових видів підприємницьких ризиків виявилися наступною, – фінансові, збутові, кадрові, постачальницькі і виробничі ризики. В 2008-2009 рр., в часи економічної кризи, її склад змінився, оскільки в неї замість кадрових увійшли виробничі ризики, і вона набула наступного вигляду, – фінансові, збутові, постачальницькі, виробничі ризики і стратегічні ризики. В 2015 р., який характеризувався суттєвим падінням ВВП внаслідок втрати Криму та початку російської агресії, вигляд першої п'ятірки ризиків за ступенем загрозовості мав наступний вигляд, – збутові, фінансові, постачальницькі, виробничі і маркетингові ризики. В 2018 р., в якому українська економіка певним чином пристосувалася до умов періоду неоголошеної війни з Росією, розташування ризиків в першій п'ятірці було таким самим, як і в кризові 2008–2009 рр., – фінансові, збутові, постачальницькі, виробничі ризики і стратегічні ризики.

Результати дослідження дали змогу визначити також і динаміку загального рівня загрозовості малого та середнього бізнесу протягом 2005–2018 рр. (табл. 2). Звертають на себе увагу наступні тенденції, які

притаманні картині ризикованості бізнесу протягом періоду, що розглядається. По-перше, зріс рівень загрозливості всіх видів ризиків. По-друге, зріс загальний рівень загрозливості малого та середнього бізнесу, – майже в 2 рази. По третє, загрозливість практично всіх видів ризиків постійно зростала протягом цього періоду. По четверте, наочно видно два різних періоду, які відрізняються рівнем загрозливості. Перший охоплює 2005–2009 рр, протягом якого середня ризикованість дорівнювала 15,754. Другий охоплює 2015–2017 рр., протягом якого середня загрозливість дорівнювала 26,504, або в 1,68 рази більше, ніж в першому.

Таблиця 1

**Ранжування ризиків на малих та середніх підприємств
за ступенем загрозливості (2005–2018 рр.)**

Види ризиків	Ступінь загрозливості				
	2005	2007	2008-2009	2015	2018
1. Стратегічні ризики	6	8	5	7	5
2. Виробничі ризики	5	5	4	4	4
3. Фінансові ризики	1	2	1	2	1
4. Збутові ризики	2	3	2	1	2
5. Маркетингові ризики	7	6	7	5	6
6. Кадрові ризики	4	4	8	6	7
7. Зовнішньоторговельні ризики	8	7	6	8	9
8. Інноваційні ризики	9	10	10	10	10
9. Електронної комерції ризики	10	9	9	9	8
10. Ризики постачальників	3	1	3	3	3
Довідково: індекс ВВП України (фізичний обсяг), % до попереднього року**	102,7	107,9	93,75*	90,2	103,5

*Середньорічне значення індексу ВВП

**Розраховано авторами за [3]

Отже, перший компонент ризик-континууму малого та середнього підприємництва в Україні, – рівень загрозливості (ризикованості), та його динаміку нами встановлено. Що стосується другого компоненту, то в нашому дослідженні доходність бізнесу респондентів не розраховувалась. Для визначення його значення нами, в якості першого наближення, пропонується використовувати загальна рентабельність малого бізнесу в Україні. Підсумкова картина ризик-континууму (дискретні параметри та лінії тренду) зображена на рис. 1.

**Рівень загрозливості різних видів ризиків
на малих та середніх підприємствах
(середнє значення, за 5-бальною шкалою, 2005–2018 рр.)**

Види ризиків	Ступінь загрозливості				
	2005	2007	2008-2009	2015	2018
1. Стратегічні ризики	1,323	1,455	1,538	2,400	2,821
2. Виробничі ризики	1,545	1,633	1,716	2,553	2,923
3. Фінансові ризики	1,802	1,909	2,469	3,143	3,359
4. Збутові ризики	1,614	1,896	2,272	3,208	3,231
5. Маркетингові ризики	1,321	1,591	1,400	2,500	2,795
6. Кадрові ризики	1,555	1,785	1,325	2,427	2,436
7. Зовнішньоторговельні ризики	1,198	1,492	1,475	2,368	2,154
8. Інноваційні ризики	1,139	1,372	1,200	2,000	2,154
9. Електронної комерції ризики	1,067	1,387	1,225	2,026	2,410
10. Ризики постачальників	1,579	1,930	2,050	2,870	3,231
Загальний рівень	14,145	16,448	16,669	25,495	27,513
<i>Довідково*: рентабельність малих підприємств*</i>	0,9	1,3	0,9	-13,6	2,7

* Розраховано за [4]

Джерело: розраховано авторами

Рис. 1. Ризик-континуум малого та середнього підприємництва в Україні (2005–2018 рр.)

Джерело: розраховано авторами

Отже, в Україні в 2005–2018 рр. сформувався ризик-континуум малого і середнього підприємництва, який характеризується низкою важливих тенденцій відносно загрозовості бізнесу. В ході подальшого дослідження потребує уточнення параметри його зв'язку із дохідністю.

Література:

1. Brewer, A. Richard Cantillon: Pioneer of Economic Theory. Routledge. 1992 р.
2. Керімов П. О. Оцінка ризиковості підприємств із використанням інструментарію корпоративних фінансів в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 3. С. 40–59.3. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2019.03.040>.
3. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Білик М. Д., Білик Т. О. Фінансові результати діяльності малих підприємств: оцінка та прогнозування : монографія. Київ : ТОВ «Пан Тот», 2012. 280 с.
6. Міщенко Я. О. Статистичний аналіз прибутку та рентабельності малих підприємств. *Агросвіт*. 2010. № 9. С. 49–55.